

KEÇƏN ƏSRİN 20-30-CU İLLƏR TƏNQİDİNDƏ “MİRZƏ FƏTƏLİ AXUNDZADƏ VƏ DÜNYA ƏDƏBİYYATI” PROBLEMI

Məqalədə 20-30-cu illər tənqidində Axundzadə irsinin dünya ədəbiyyatındakı yeri məsələsinin qoyuluşu və elmi həlli öyrənilir. İlk növbədə, Axundzadə və Molyer məsələsinə aydınlıq gətirilir. 20-30-cu illər tənqidində məsələyə haçalanan münasibətlər tədqiq edilir. Eyni zamanda, tənqidin Axundzadənin komediya yaradıcılığını Molyerin əsərlərindən fərqləndirən və onun orijinal sənətkar olduğunu sübut edən mövqeləri üzərində geniş dayanılır.

Məqalədə M. F. Axundzadənin türk ədəbiyyatına təsirinin 20-30-cu illər tənqidindəki qoyuluşuna da aydınlıq gətirilir.

Açar sözlər: *ədəbiyyat, məqalə, tədqiqat, komediya, informasiya, yaradıcılıq*

XX əsrin 20-30-cu illərini tənqidi XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı araşdırmalar apararkən bir neçə istiqamətdə iş görürdü. Birincisi, 20-ci illərə qədər XIX əsr ədəbiyyatının nümayəndələri kimi tanınan, həyat yolu və yaradıcılığı bu və ya digər şəkildə araşdırılmış, əsərləri oxucu kütləsinə və elmi-ədəbi ictimaiyyətə az-çox məlum olan sənətkarlarla bağlı araşdırmaları dərinləşdirmək, onların həyatı, fəaliyyəti və əsərləri haqqında yeni faktlar, materiallar əldə edib oxucu kütləsinə çatdırmaq;

İkincisi, XIX əsrdə yaşayıb yaradan, lakin həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı əsas məlumatlar üzə çıxarılmamış, əsərləri çap edilməmiş sənətkarlar haqqında məlumat vermək;

Üçüncüsü, XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının təmsilçiləri olan sənətkarların fəaliyyətini sələf-xələf münasibətləri, eləcə də müasirləri ilə əlaqələr kontekstində araşdırmaq. Başqa sözlə, sənətkar və ədəbi mühit kontekstində tədqiqatları dərinləşdirmək;

Dördüncüsü, sənətkarların əsərləri, yaradıcılıq yolu haqqında daha ciddi və əhatəli təhlillər aparmaq və s.

Birinci istiqamətdə görülən işlər sırasında M.F.Axundov, M.Ş.Vazeh və Q.Zakirlə bağlı aparılan araşdırmalar xüsusilə diqqəti çəkir. Təbii ki, bu sırada M.F.Axundov XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının fenomenal hadisəsi kimi qəbul edilir, tədqiqatçıların diqqəti onun fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər ətrafında daha çox cəmləşir. Bunun birinci və ən əsas səbəbi yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, onun Avropa tipli ədəbiyyatın yaradıcısı olması ilə bağlı idi. Axundov Azərbaycan ədəbiyyatında bir çox istiqamətlərin, özünün ifadəsi ilə desək, “baniyikar”ı olmuşdu və məsələnin bu tərəfi diqqətdən yayına bilməzdi. H.Zeynalli Axundov haqqında məqalələrindən birini “Azərbaycanda Mirzə Fətəli əsri” adlandırmışdı (19, s.187) və XIX əsr sənətkarlarının yaradıcılığını – istər M.F.Axundovdan qabaq, istər onunla müasir, iistərsə də ondan sonra yaşayan sənətkarların yaradıcılığını dəyərləndirərkən ədəbi meyar kimi M.F.Axundovun fəaliyyətini əsas götürürdü. Bu mənada M.F.Axundovun fəaliyyətinə olan maraq tamamilə təbii idi.

20-30-cu illər tənqidinin M.F.Axundovla bağlı gördüyü ən əsaslı işlərdən biri onun 20-ci illərə qədər məlum olmayan əsərlərinin tapılıb üzə çıxarılması və mətbuatda bu əsərlər haqqında təfsilatlı məlumatlar verərək geniş oxucu kütləsinə, ədəbi ictimaiyyətə çatdırmaq idi. Bu istiqamətdə Ə.Abidin fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir.

“İnqilab və mədəniyyət” jurnalının 1930-cu il 11-12-ci nömrələrində çap etdirdiyi “Mirzə Fətəli Axundzadənin məlum olmayan əsərləri” adlı məqaləsində Ə.Abid yazırdı: “Mirzə Fətəli

Axundzadənin bu vaxta qədər ədəbiyyat tarixicə bilinən əsərləri altı pyes (yazılış tarixləri 1850-1855) ilə bir hekayəsi (yazılış tarixi: 1857) və “Hindistan Şahzadəsi Kəmalüddövlənin İran şahzadəsi Cəlalüddövləyə üç məktubu ilə Cəlalüddövlənin ona cavabı” (yazılış tarixi: 1865) adlı əsəridir. Halbuki, tədqiqimiz əsasında Mirzə Fətəlinin böyüklü-kiçikli daha on iki əsərini iəldə etməyə nail olduq ki, bunlar sayəsində yaradıcı şəxsiyyətinin bu vaxta qədər məchul qalan böyük rol cəbhəsi işıqlanmış oldu” (1). Ə.Abid M.F.Axundovun məlum olan əsərlərindən başqa “daha on iki əsərini əldə etməyə nail olduq” desə də, o, adı çəkilən məqaləsində və onun ardınca çap etdirdiyi “Mirzə Fətəli Axundovun daha bir neçə məlum olmayan əsərləri” adlı başqa bir məqaləsində (2) görkəmli mütəfəkkirin çox saylı əsərlərini təqdim edir. İndi bizə məlum olan ədəbi-tənqidi və fəlsəfi məqalələri, mənzum əsərləri, “yeni əlifba xüsusunda əsərləri” haqqında ilk dəfə və təfəsilatlı məlumatları Ə.Abid vermişdir. İkinci məqaləsində o, Axundovun yeni əlifba məsələsinə həsr edilmiş səkkiz məqaləsini, “Babilik əqidələri” və “Nüsxei-Kəmalüddövlənin ilavəsi” əsərlərini təqdim etmişdir. Ə.Abidin M.F.Axundovla bağlı bu fundamental fəaliyyəti barədə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına dair yazılmış tədqiqatların heç birində, eləcə də bu dövrə dair “ədəbiyyat tarixi” kitablarında məlumat verilməmişdir. Halbuki, Ə.Abidin M.F.Axundov yaradıcılığı ilə bağlı üzə çıxardığı materiallar və onlara verdiyi təhlillər, hər iki məqalənin axırına əlavə etdiyi “Nəticə” hissəsi Axundovla bağlı 20-30-cu illər tənqidində mühüm işlər görüldüyünü sübut edir.

20-ci illərin sonu, 30-cu illərə doğru ədəbi tənqiddə M.F.Axundovun həyatı, ictimai fəaliyyəti və yaradıcılıq istiqamətləri haqqında ciddi araşdırmalar meydana çıxır. Bu sırada H.Zeynallının “M.F.Axundovun ədəbi və ictimai fəaliyyəti” (19, s.172-176), “M.F.Axundzadənin əsərlərində ideologiya” (19, s.177-186), “Azərbaycanda Mirzə Fətəli əsri” (19,187-193), Ə.Abidin “Türk ədəbiyyatında Mirzə Fətəli Axundov” (4,89-105), “Mirzə Fətəli Axundovun mətbuat münəqişələri” (4,120-127), M.Rəfilinin “M.F.Axundov və onun fəlsəfi –siyasi görüşləri” (15), M.İbrahimovun “İctimai fikrimizin inkişafında Mirzə Fətəli Axundovun rolu” (11), M.Arifin “Böyük dramaturq” (5), Mahmənzər Qacarin “Azərbaycan Molyeri” (12), C.Cabbarlının “Mirzə Fətəli Axundov haqqında”(7), Ə.Dəmirçizadənin “M.F.Axundovun dramaturgiya dili” (7), M.Mübarizin “M.F.Axundov və klassik Şərq poeziyası” (13), Ə.Ə.Səidzadənin “Mirzə Fətəli Axundovun yaradıcılığında şairlik dövrü” (17), müəllifsiz verilmiş “Yevropa mətbuatında Mirzə Fətəli Axundov haqqında fikirlər” (18), S.Mümtazın “Mirzə Fətəli (Səbuhi) və Cəfərqulu xan Nəva” (14, s223-227), “Mirzə Fətəli Səbuhi və Mirzə Məhəmməd Katib” (14, s.252-264), “Mirzə Fətəli Səbuhi, Mirzə Şəfi Vəzeh və Molla Abbas Asüftə” (14, s.239-243) məqalələrini xüsusi qeyd etməliyik. M.F.Axundzadə ilə bağlı aparılan bu tədqiqatlar bizə belə bir fikir söyləməyə tam əsas verir ki, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının axundovşünaslıq qolu 20-30-cu illərdə formalaşmışdır. Bu məqalələrin diqqətli araşdırılması göstərir ki, M.F.Axundovun həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı bir çox məsələlərə məhz 20-30-cu illərdə (ən azı ilkin variantda) aydınlıq gətirilmişdir. Həmin tədqiqatlar bizə əsas verir deyək ki, hətta bəzi hallarda 20-30-cu illər tənqidi müasir axundzadəşünaslıqdan qabaqdadır.

20-30-cu illər tənqidində M.F.Axundovla bağlı qaldırılan və öz elmi həllini tapan məsələlərdən biri böyük sənətkarın dünya ədəbiyyatındakı yeri məsələsidir. M.F.Axundovun dünya ədəbiyyatındakı yeri məsələsi “M.F.Axundov və Molyer” problemi şəklində qoyulmuş, 20-30-cu illər tənqidində məsələyə münasibət haçalanmışdır. Bəzi tədqiqatçılar “M.F.Axundov və Molyer” məsələsini M.F.Axundovun Molyerin təsiri ilə yazıb-yaratmasında axtarmışlar. Əksər hallarda M.F.Axundov haqqında deyilən “Azərbaycan Molyeri” ifadəsi ədəbi təsir mənasında başa düşülmüşdür. 20-30-cu illər tənqidində də bu meyl vardır. M.K.Ələkbərli “Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı tədqiqatında yazırdı: “Axunov – ilk türk dramaturqudur. Türk teatrosunun yaranması onun adı ilə əlaqədardır. O, öz komediyaları ilə Molyeri, Ostrovskini,

Qoqulu türk səhnəsinə gətirmişdir. Şübhəsiz ki, bunlar böyük türk dramaturqu üzərində müəyyən bir təsirləri olmuşdur” (9, s.16). Məsələnin bu şəkildə qoyuluşu- M.F.Axundovun dramaturgiya yaradıcılığı ilə Molyerin dramaturgiyasının müqayisə edilməsi və Axundovun Molyerdən təsirlənməsi məsələsi ilk dəfə rus və Avropa ədəbiyyatşünaslığında özünə yer almış, sonra da milli ədəbiyyatşünaslığa nüfuz etmişdir. “Revolyusiya və kultura” jurnalında çap olunmuş bir məqalədən (“Yevropa mətbuatında Mirzə Fətəli Axundov haqqında fikirlər”) və dramaturqun nəvəsi Mahmənzər Qacarın “Azərbaycan Molyeri” yazısında bu ifadənin ilk dəfə rus mətbuatında işləndiyini, sonra da Avropa mətbuatına keçməsi məsələsinə aydınlıq gətirilir. Mahmənzər Qacar yazır: “O zaman rus yazıçıları, belə bir orijinal talantı görüb qeyd etmişlər. Məsələ, 1853-cü ildə “Russki invalid” qəzetinin 8-ci nömrəsində M.F.Axundovun əsərlərinə həsr edilmiş bir məqalə dərc edilmişdi. “P.L.” imzası ilə yazan ədib qeyd edirdi ki, “bir drama dahisi, tatar Molyeri meydana gəlmişdir ki, onun adı xırda Vətəninin xaricində də məşhur olmağa layiqdir” (12, s.99). M.Qacar məsələyə münasibətini bir qədər də dərinləşdirərək Axundovun Molyerlə müqayisəsinin rus tədqiqatçılarından Avropa tədqiqatçılarından düşüncəsinə ötürülməsinin konkret tarixini ortaya qoyur: “...1889-cu ildə Alfred Şiller M.F.Axundovun “Lənkaran xanının vəziri” və “Mürafə vəkilləri” komediyalarını Parisdə fars dilində nəşr edir. Bu kitabın resenzi, 40 il əvvəl Peterburq ədibinin etdiyi müqayisəni təkrar edərək yazır:

“Azərbaycanca orijinalın müəllifində, həqiqətən Molyeri xatırladan bəzi şeylər vardır” (12, s.100). Əslində “Peterburq ədibi” ilə fransız resenzentinin məsələyə baxışları müəyyən qədər fərqlidir. “Peterburq ədibi”nin mülahizələrində Axundovun yaradıcılığının dahiyənliyini, orijinallığını vurğulamaq meyl, fransız resenzentinin mövqeyində ədəbi təsiri qabartmaq tenensiyası öndədir. Bu faktlar əslində Axundov-Molyer əlaqələrinə baxışın elə ilk mənbələrdə haçalanmasını göstərir. Bu haçalanma milli ədəbiyyatşünaslığa da olduğu kimi keçir. M.K.Ələkbərli kimi Ə.Nazim də Axundov-Molyer əlaqələrini ədəbi təsir səviyyəsində başa düşürlər. Lakin 20-30-cu illər tənqidində məsələyə fərqli baxışlar da meydana çıxır. Ə.Abid Ə.Nazimi M.F.Axundov-Molyer əlaqələrini ədəbi təsir səviyyəsində başa düşdüyü üçün tənqid edir. “Zərərli tənqidlər” məqaləsində Ə.Nazimin “Peçat i revolyusiya” (Moskva, iyul, 1929) jurnalında çap olunmuş “Azərbaycan ədəbiyyatı” məqaləsindəki Axundovla bağlı bir tezisi Ə.Abid etirazla qarşılayır: “Məqalədə Mirzə Fətəlinin öz əsərlərində Molyer üslubunda hərəkət etdiyi söylənir (s.102). Mirzə Fətəli fransızca bilmədiyindən belə bir hökm vermək doğru deyildir” (3).

Ə.Abidin dövrüyyəyə buraxdığı bu yanaşma, demək lazımdır ki, 30-cu illərin milli tənqidində özünə daha çox tərəfdar toplayır və nəticə etibarilə Axundov və Molyer dramaturgiyası arasındakı tipoloji fərqləri meydana çıxarmaqla nəticələnir. “Revolyusiya və kultura” jurnalının 1937-ci il 6-7-ci nömrələrində çap olunan “Yevropa mətbuatında Mirzə Fətəli Axundov haqqında fikirlər” (müəllifi qeyd olunmayıb) və M.Arifin “Böyük dramaturq” məqalələri bu baxımdan xüsusilə seçilir.

Birinci məqalədə məsələnin düzgün qoyuluşu diqqəti çəkir. Müəllif həm Avropa ədəbiyyatşünaslarının Axundov dramaturgiyasının orijinallığı, təqliddən tamamilə kənar olması, bir çox hallarda hətta Molyer yaradıcılığına tənqidi yanaşmasına dair fikirləri önə çəkir və yazır: “Axundov dramaturgiyasından bəhs edən fransız ədəbiyyatçıları ... onun qətiyyətlə fransız dramalarına təqlid etmədiyini, Azərbaycan xalqının həyat və adətlərini həqiqi, real, təbii bir qələmlə təsvir etdiyini təsdiq edirlər” (18). Məqalə müəllifi “fransız ədəbiyyatçıları”nın belə bir fikri üzərində də dayanır ki, “...Axundov nəinki Yevropanın böyük sənətkarlarını, məsələ, fransız komendantı Molyerin yaradıcılıq prinsiplərini təqlid etməmiş, hətta ona tənqidi yanaşmış və bəzi yerlərdə onun prinsiplərini cəsarətlə pozmuşdur” (18, s. 154).

30-cu illər tənqidi Axundov dramaturgiyasının estetikasını Molyerin yaradıcılığından prinsipial şəkildə fərqləndirən cəhətləri son dərəcə cəsarətlə müəyyənləşdirməyə çalışmışdır.

“Yevropa mətbuatında Mirzə Fətəli Axundov haqqında fikirlər” yazısında və M.Arifin “Böyük dramaturq” məqaləsində məsələnin bu tərəfi ilə bağlı fikirləri ümumiləşdirsək, aşağıdakı elmi qənaətləri önə çıxarmaq olar:

Axundzadə Molyer qədər dahi bir sənətkardır, buna görə də Molyerin təsirindən çıxma bilməmiş, tamamilə orijinal sənət əsərləri meydana gətirmişdir.

Molyer klassizmin təsirindən çıxma bilməmiş, Axundzadə komediyaları isə klassizm qanunlarından büsbütün kənardadır. Molyerin yaradıcılığında klassizmin zaman və məkan sərbəstliyi əsasdır.

Molyerin qəhrəmanları müəllif fikrinin və ideyasının mücərrəd daşıyıcıları kimi meydana çıxdığı halda, Axundzadənin qəhrəmanları həyatı müşahidələrdən doğan büsbütün realist tiplərdir.

Axundzadə komediyalarında Molyerdən çox Şekspir realizminə məxsus keyfiyyətlər özünü göstərir.

Axundzadə və Molyer müqayisəsinə daha çox rəvac verən “Hacı Qara” və “Xəsis” komediyaları arasında belə bədii inikas üsullarının, tip yaratmanın xarakterində tamamilə fərqli cəhətlər müşahidə olunur.

Axundzadə-Molyer əlaqələrini dünya dramaturgiyasında Molyerdən sonra Axundzadənin tamamilə yeni bir səhifə açması kimi izah edən 30-cü illəri tənqidinin mövqeyi 40-cü illərdə də müdafiə edilmişdir. M.Hüseyn 1940-cı ildə yazdığı “M.F.Axundovun dramaturgiyası haqqında bəzi qeydlər” məqaləsində bu məsələ ilə bağlı daha əhatəli söhbət açmışdır (10, s.241-243). Məsələyə münasibət bildirən prof. T.Salamoğlu yazır ki, “M.Hüseyn M.F.Axundovun komediyalarının Molyerin komediyalarından tamamilə fərqli bir estetik hadisə kimi meydana çıxmasına dair əsaslı dəlillər irəli sürür” (16, s. 182). Lakin prof. T.Salamoğlu Axundzadə-Molyer əlaqələrinin bu istiqamətdəki təfsirini əsasən M.Hüseynin yuxarıdakı adı çəkilən məqaləsi ilə bağlayır. Halbuki, yuxarıda haqqında söhbət açdığımız yazılar əsas verir deyək ki, Axundzadə-Molyer əlaqələrinin obyektiv elmi izahının əsası 30-cu illər tənqidində qoyulmuşdur. Lakin T.Salamoğlu 40-cü illərdən sonra Axundzadə-Molyer əlaqələrinin daha çox ədəbi təsir səviyyəsində izah edildiyini və bu məsələ ilə bağlı 30-40-cü illərdə əldə edilmiş qənaətlərin inkişaf etdirilməməsini, haqlı olaraq, yanlış hesab edir (16, s.181).

20-30-cu illər tənqidində M.F.Axundzadənin türk xalqları ədəbiyyatındakı yeri və bu ədəbiyyata təsiri məsələsi ciddi araşdırma mövzusu olmuşdur. Ə.Abid bu məsələni təfərrüatlı şəkildə tədqiq etmiş, nəticədə onun “Türk ədəbiyyatında Mirzə Fətəli Axundov” adlı iri həcmli məqaləsi ortaya çıxmışdır. Xüsusi vurğulamaq lazım gəlir ki, Ə.Abidin 20-ci illərdə qaldırdığı problem indi də öz aktuallığını saxlayır. Çünki Ə.Abiddən sonra Axundzadə və türk xalqları ədəbiyyatı problemi nəinki elmi cəhətdən işlənib dərinləşdirilməmiş, hətta bir problem kimi büsbütün arxa plana atılmışdır. Belə ki, XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı üzrə görkəmli mütəxəssis F.Qasımzadə M.F.Axundzadənin Cənubi Azərbaycan və İran ədəbiyyatına təsiri məsələsini qəbarmiş, onun türk xalqlarının ədəbi inkişafındakı rolundan bəhs açmamışdır. “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”nin son nəşrlərində (6) isə məsələyə bir qədər də üzdən yanaşılmışdır. Axundzadənin Cənubi Azərbaycanlı davamçılarına və “Cənubi Azərbaycanda ədəbi hərəkət”ə müstəqil oçerklər həsr edilsə də, bu oçerklərdə prinsip etibarını ilə “Axundzadə və Cənubi Azərbaycanda ədəbiyyat (yaxud İranda ədəbiyyat)” problemi qoyulmamış, Axundzadənin bu ədəbiyyata təsiri ötəri bir qeyd kimi verilmişdir. Əslində Axundzadənin Cənubi Azərbaycan (eyni zamanda İran) və türk xalqları ədəbiyyatına təsiri məsələsi axundzadəşünaslığın aktual və müasirliyini tam gücü ilə saxlayan bir problem kimi xüsusi tədqiq edilməlidir. Məhz bu mənada Ə.Abidin məsələyə yanaşması və ona verdiyi elmi həll öz dəyərini indi də saxlamaqdadır. Ə.Abid M.F.Axundzadənin türk xalqları ədəbiyyatındakı yerini araşdırmağı qarşısına məqsəd

qoyarkən başlanğıcda belə bir elmi problem-sual qoyur: “Mirzə Fətəli Axundov yaradıcılıq qabiliyyəti ilə türk ədəbiyyatının gedişi üzərinə nə kimi təsir yapmışdır? Bu təsir sayəsində özünə nə kimi mövqe qazana bilmişdir?” (4, s.89). Qoyduğu sual-problemlə bağlı təhlilə cəlb etdiyi ədəbi faktları, nəzəri mülahizələrini ümumiləşdirərək Ə.Abid yazır: “Səhnə ədəbiyyatını təsis etməsi, hekayətçiliyin təməlini qurması, əsri tənqidi yazıçılığına ilk başlaması, ədəbiyyata xalq dilinin daxil olması və bütün bu kalıbların içində ictimai həqiqəti realist bir baxışla təhlil etməyi ədəbiyyata nəql etməsi, əsərdə mövzunu metaforik mahiyyətdən uzaqlaşdıraraq həyatiləşdirməsi ilə şərq oğuz türklərinin ədəbiyyatını sxolostizmdən çıxarmışdır” (4, s.105-106). Türk xalqlarının ədəbi-tarixi inkişafında, bu ədəbiyyat üzərində təsirin ciddiliyi mənasında Nəsimi və Füzulidən sonrakı yeri Ə.Abid M.F.Axundzadəyə verir. Ə.Abidin şərhlərinin elmiliyini şərtləndirən odur ki, o Axundzadə yaradıcılığının ümumi mənzərəsini yaradır, realist ədəbiyyatın (dramaturgiya və nəsrin), fəlsəfi fikrin, bədii dilin inkişafında onun rolunu müəyyənləşdirir, eynü zamanda həm şimal, həm də qərb türklərinin ədəbiyyatına təsirini tarixiliyi əsas götürməklə konkret ədəbi faktlar əsasında şərh edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abid Ə. Zərərli tənqidlər. İnkilab və mədəniyyət, 1929, №10.
2. Abid Ə. Mirzə Fətəli Axundovun məlum olmayan əsərləri. İnkilab və mədəniyyət. 1930, №11-12.
3. Abid Ə. Mirzə Fətəli Axundovun daha bir neçə məlum olmayan əsərləri. İnkilab və mədəniyyət. 1933, №3.
4. Abid Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.
5. Arif M. Böyük dramaturq. Revolyusiya və kultura. 1938, №6-7.
6. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. IY cild. Bakı: Elm, 2011.
7. Cabbarlı C. Mirzə Fətəli Axundov haqqında. Revolyusiya və kultura. 1938, № 6
8. Dəmirçizadə Ə. M.F.Axundovun dramaturgiya dili. Revolyusiya və kultura, 1938, №6-7.
9. Ələkbərli M.K. Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı:Azərnaşr, 1935.
10. Hüseyn M. Əsərləri. On cildə. IX cild, Bakı: Yazıçı, 1979.
11. İbrahimov M. İctimai fikrimizin inkişafında Mirzə Fətəli Axundovun rolu. Revolyusiya və kultura. 1938, № 6-7.
12. Mahmənzər. Azərbaycan mövqeyi. Revolyusiya və kultura. 1938, № 6-7.
13. Mübariz M. M.F.Axundov və klassik Şərq poeziyası. Revolyusiya və kultura. 1938, №6-7.
14. Mümtaz S. Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı: Avrasiya Press, 2006
15. Rəfil M. Mirzə Şəfinin Yevropada müvəffəqiyyət qazanması. “Ədəbiyyat” qəzeti, 18 sentyabr 1939-cu il.
16. Salamoglu T. Ədəbi tənqid tarixinə dair portret -oçerklər. Bakı: “Vətənoğlu“, NPŞ MMC, 2014.
17. Səidzadə Ə.Ə. Mirzə Fətəli Axundovun yaradıcılığında şairlik dövrü. Revolyusiya və kultura. 1938, №6-7.
18. Yevropa mətbuatında Mirzə Fətəli Axundov haqqında fikirlər. Revolyusiya və kultura. 1938, №6-7.
19. Zeynallı H. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1983.

**Azərbaycan Dillər Universitetinin dissertantı*

E-mail: aynur252@mail.ru

Aynur Mammadova

THE PROBLEM OF “ MIRZA FATALI AKHUNDZADA AND WORLD LITERATURE” IN THE 20-30TH AZERBAIJAN CRITICISM

The article clarifies the role and scientific solution of Akhundzadeh's hierarchy in the world literature in the 20-30th criticism. First of all, the issue of Akhundzadeh and Molyer is clarified. The different attitudes to the issue in 20-30th criticism is researched. At the same time, it is clarified criticism's attitude about the differences between Akhundzadeh's comedies and Molyer's works and proved that he is a genuine artist. The article also clarifies the impact of M. Akhundzadeh on the Turkish literature in the 20-30s years criticism.

Keywords: *literature, article, research, comedy, information activity*

Айнур Мамедова

ПРОБЛЕМА «МИРЗА ФАТАЛИ АХУНДЗАДЕ И МИРОВАЯ ЛИТЕРАТУРА» В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ КРИТИЗМЕ 20-30-Х Г.

В статье рассматривается роль и значение наследия Ахундзаде в мировой литературе в критике 20-30-х годов. Прежде всего, проясняется проблема Ахундзаде и Мольера. Критика 20-30-х годов исследует отношения между ними. В то же время критика распространяется на позиции, которые отличают комедийное творчество Ахундзаде от работ Мольера и доказывают, что он настоящий художник.

В статье также разъясняется влияние М. Ахундзаде на турецкую литературу в 20-30-х годах.

Ключевые слова: *литература, статья, исследование, комедия, информация, деятельность*

(Akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 04.02.2021

Son variant 07.03.2021